

Telegdy Balázs

A szociális problémák térbeli strukturálódása – avagy hatékonyak-e a romániai fejlesztési régiók a szociális problémák kezelése szempontjából?

A szerző a Romániában jelenleg létező gazdasági fejlesztési régiók mennyire reálisak, milyen mértékben fedik le az őket alkotó megyék közös társadalmi, szociális problémáit, illetve határai mennyire feleltethetők meg azoknak a problémaköröknek, amelyek egyenként jellemzik az őket alkotó egységeket. A tanulmány a helyzetismertetésen keresztül javaslatokat fogalmaz meg esetleges új fejlesztési régióhatárok kijelölésére. A jelenlegi gazdasági fejlesztési régiókon belül jelentős egyenlőtlenségek léteznek, ezek a régiók számos szempontból nem homogének. Mindamellett, hogy nem létezik egy univerzális EU-s „recept” a régiók kialakítására elsősorban azokat a területi, gazdasági és szociális problémákat kell figyelembe venni, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy a különböző NUTS szintű régiók az őket alkotó kisebb adminisztratív egységek homogenitásán alapuljanak. Telegdy Balázs szociológus, egyetemi tanársegéd, Sapientia EMTE, Csíkszereda; e-mail címe: telegdyb@yahoo.com

Tanulmányomban azt fogom megvizsgálni, hogy a Romániában jelenleg létező gazdasági fejlesztési régiók milyen mértékben fedik le az őket alkotó megyék közös szociális problémáit, illetve határai mennyire feleltethetők meg azoknak a szociális problémáknak, amelyek egyenként jellemzik az őket alkotó megyéket. Hipotézisem az, hogy a Romániában létező gazdasági fejlesztési régiók nem az általam vizsgált problémák mentén strukturálódnak, ami – véleményem szerint – azért problematikus, mert a gazdasági fejlesztési régiók egyik alapkövetelménye, hogy minél homogénebbek legyenek, hiszen így sokkal hatékonyabban lehet a fent megnevezett problémák ellen küzdeni.

A jelen írás két részből áll, az első helyzetismertetést és a legfontosabb elméleti keretek felvázolását tartalmazza, a második részben az általam vizsgált dimenziók térbeli elhelyezkedésére világítok rá, végül pedig javaslatokat fogalmazok meg esetleges új fejlesztési régióhatárok kijelölésére.

REGIONÁLIS POLITIKA

Ebben a fejezetben a teljes szakirodalom áttekintése és bemutatása nélkül csak arra vállalkozom, hogy bemutassam a regionális politikai irányelveknek azt a részét, amelyek jelentőséggel bírnak vizsgálatomban.

A regionális politika – legalábbis az Európai Unió (EU) szempontjából – olyan politikai irányvonalat képvisel, amely tudatosan próbálja befolyásolni a területi folyamatokat. Ennek a folyamatnak az alapját a területi egyenlőtlenségek, illetve ezek okainak feltárása képezi. E mozzanat

elengedhetetlen eszköze egy olyan, régiókra épülő funkcionális rendszer, amely standardizálhatóvá teszi a mutatókat – ez pedig úgy valósulhat meg, ha a régiók egy statisztikai rendszerre épülnek. Ennek értelmében vezette be az EU a NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) -szinteket, amelyek alapját – 1-től 5-ig haladva – az egyre kisebb szintű (területű) adminisztratív egységek képezik. A régiók kialakításában azért van szükség az adminisztratív határok figyelembevételére, mert csak így valósítható meg a rendszeres adatgyűjtés és adatelemzés. E folyamatban a területi különbségek és azok okainak feltárása után az EU olyan célokat fogalmaz meg, amelyek a különbségek csökkenéséhez, illetve a kiváltó okok megszüntetéséhez járulnak hozzá. Ez úgy valósul meg, hogy az EU meghatározza a célok eléréséhez szükséges stratégiai és operatív programok résztvevőinek körét, illetve a rendelkezésre álló és felhasználható eszközöket.

E rövid áttekintésből is kiderül, mennyire fontos, hogy az egy régióba tartozó területek minél homogénebbek legyenek, hisz csak ez esetben tudnak hatékonyan fellépni azok korábbi problémái, illetve az azokat kiváltó okok ellen. Ugyanakkor azért is lényeges, hogy az egy régióba kerülő kisebb adminisztratív egységek a lehető legtöbb szempontból hasonlítsanak egymásra, mivel – mint az kiderült – az EU a területi problémákat különböző programok által kívánja megoldani, viszont ezekhez a programokhoz, pontosabban azok pénzügyi alapjaihoz csak akkor lehet hozzájutni, ha az adott régió megpályázza azokat.

TERÜLETI EGYENLŐTLENSÉGEK

„Egyenes következményeként annak, hogy a tér fogalma elválaszthatatlan az egyenlőtlenség fogalmától, a térbeli és területi differenciáltság vizsgálata – a legkülönbözőbb szempontok szerint – a regionális kutatások középpontjában áll.” (Nemes Nagy 1998:42)

Azaz ha területekről, illetve azok összehasonlításáról van szó, akkor ezek két dimenzió mentén csoportosulnak: az egyik az elemzésül választott terület egység (ami lehet ország, régió, megye, település stb.), a másik pedig a szempont, ami szerint a fent említett területek közötti különbséget vizsgáljuk. Ezenkívül még egy fontos hozadéka van a fent idézet mondatnak, hogy „a területi egyenlőtlenségek szükségszerű és elválaszthatatlan kísérőjelenségei a gazdaság és a társadalom térbeli megjelenésének és változásainak.” (Forman 2003:25)

A fentiek értelmében univerzálisnak tűnik a területek között tapasztalható különbség, „pontosabban a nem azonosság” (Nemes Nagy 1998). Ez azért fontos megállapítás elemzésem szempontjából, mert a mért dimenziók mentén tapasztalható nem azonosságok és azonosságok fogják majd új területi rendszerekbe sorolni az általam vizsgált területi egységeket.

Ugyanakkor úgy érzem, pontosítanom kell egy folyamatot. A területek régiókba való sorolása-akor általában két, látszólag ellentétes szempontot vesznek figyelembe. Egyrészt nagy hangsúlyt fektetnek a különböző, adminisztratív körülhatárolt földrajzi területek különbségeire – számos, ezen a szakterületen dolgozó kutató alkalmazott mutatók és indexek segítségével igyekszik ezeket a különbségeket kimutatni –; másrészt a régiók kialakításakor alapvető kritérium a minél nagyobb hasonlóság, vagyis a homogenitás kerül előtérbe. Nos, e látszólag teljesen szembenálló szempontok gyakorlatilag egy irányba mutatnak. A régióképzés folyamata ténylegesen ezeket a szempontokat veszi figyelembe: az első lépésben a kiválasztott mutatók és indexek segítségével megállapítják az alapegységül szolgáló statisztikai területek közötti különbségeket, majd azon

egységeket, amelyek térben, valamint mutatóik és indexeik alapján „közel” vannak egymáshoz, egy nagyobb/magasabb szintű régióba sorolják.

A területi egyenlőtlenségek mérése: Kevés olyan jelenség van, amellyel annyit foglalkoztak volna a különböző tudományágak képviselői, mint a területi egyenlőtlenségek vizsgálata, mérése, illetve e különbségek okainak feltárása. Ennek következtében számos olyan módszer létezik, amely megpróbálja mérni a különbségeket. Ugyanakkor ezek között sok átfedés tapasztalható, de számos esetben jelentősnek mondhatóak az eltérések is. Ez utóbbiak két dimenzió mentén tagolódnak:

- a különböző elméletekhez rendelt mutatók más-más komponensnek tulajdonítanak kiemelt jelentőséget,
- ha a mutatók komponensei azonosak is, a mutatót vagy indexet összetevő dimenzióknak különböző (hang)súlyt tulajdonítanak.

A szakirodalom teljes áttekintése nélkül is levonható az a következtetés, hogy az egyes indexek összeállítása szempontjából a leglényegesebbnek azok a mutatók tűnnek, amelyek elsősorban a gazdasági és társadalmi fejlettséget, illetve az azokon belüli különbségeket mérik. Az indexek kiválasztása optimális esetben úgy történik, hogy az egyéb tényezők a lehető legkevésbé befolyásolják az eredményeket. Ugyanakkor megállapítható, hogy minden index összeállításakor jelen vannak a gazdasággal kapcsolatos mutatók: ezek az adott területi egység gazdasági fejlettségére/hátrányos helyzetére mutatnak rá. Ennek értelmében a gazdasági mutatók a jelen elemzés szempontjából is relevánsnak bizonyulnak, hiszen a régiókat elsősorban gazdasági fejlesztési régióknak tekintik, illetve a jövedelemnek és többi gazdasági mutatóknak óhatatlanul jelentős társadalmi háttere van, így jelentős hatással vannak az adott terület szociális problémáira.

A JELENLEGI HELYZET

Ahhoz, hogy a volt szocialista államok sikeresen tudjanak alkalmazkodni az átmenet kihívásaihoz mind politikai, mind gazdasági és szociális téren, az elmúlt tizenhat év alatt számos olyan döntést kellett hozniuk, amelyeknek nem mindig volt megfelelő politikai vagy gazdasági alapja, esetenként a társadalom sem volt még felkészülve az ilyen gyökeres változásokra. Ez a kijelentés teljes mértékben igaz Romániára nézve is.

A jelenlegi helyzet részletes bemutatása helyett – hisz az sokak számára ismerős – tanulmányomban csak azokat a következtetéseimet ismertetem, amelyek a további elemzés szempontjából fontosak.

Ha figyelmesebben megvizsgáljuk a már meglévő régiókat lakosságszám és területnagyság szerint (1. táblázat), elmondható, hogy a régiók kialakításakor – a főváros speciális esete kivételével – arra törekedtek, hogy azok – a fentebbi két szempontot figyelembe véve – nagyjából azonos méretűek legyenek.

Régió	Megye (db.)	Terület		Lakosság	
		km ²	százalék	ezer lakos	százalék
R1: Észak-Kelet	6	36 850	15,46	3808,3	16,93
R2: Dél-Kelet	6	35 762	15	2940,5	13,08
R3: Dél-Munténia	7	34 453	14,45	3481,7	15,48
R4: Dél-Olténia	5	29 212	12,25	2410,9	10,72
R5: Nyugat	4	32 034	13,45	2051,6	9,12
R6: Észak-Nyugat	6	34 159	14,32	2854,1	12,69
R7: Közép	6	34 100	14,31	2651,8	11,89
R8: Bukarest-Ilfov	1+Bukarest	1821	0,76	2289,7	10,18
Átlag (R8 nélkül)		33 795,71	14,18	2885,6	12,83
Átlag (összesen)		29 798,86	12,50	2811,1	12,5
Románia (összesen)	41	238 391	100	22 488,6	100

1. táblázat. A romániai fejlesztési régiók terület- és népességnagysága.

A fejlesztési régiók – a gazdasági és szociális problémák homogenitása tekintetében megmutatózó – konzisztenciájának vizsgálatokor, az azokat alkotó megyék statisztikai adatait fogom felhasználni. Ez a módszertani megközelítés nem új, hiszen Dumitru Sandu már vizsgálta a hazánk megyéi közötti hasonlóságokat és távolságokat a népszámlálási és statisztikai adatok alapján (1996, 1999, 2003). Ő mutatott rá arra a tényre, hogy Románia nemcsak etnikai szempontból nagyon heterogén, de a gazdasági és szociális problémák terén is jelentős eltérések mutatkoznak a különböző megyék között. Ugyanakkor azt is illusztrálta (az 1992-es népszámlálás adatai alapján), hogy a korábbi geo-kulturális határok a mai napig is éreztetik a hatásukat. Jelen kutatás alapját is e megközelítés képezi, vagyis megpróbálom feltérképezni a megyék közötti hasonlóságokat és különbségeket, illetve – amennyiben erős hasonlóság mutatkozik néhányuk között (amelyek remélhetőleg, de nem szükségszerűen szomszédosak) – megvizsgálom, hogy az adott megyék egy eurorégióban vannak-e vagy sem. Elemzésemben a legújabb rendelkezésre álló adatokra hivatkozom, lehetővé téve egy esetleges összehasonlító összegzést is.

Románia fejlesztési régióinak kidolgozásakor mind a politikusok, mind az egyes szakértők arra hivatkoztak, a régiók méretének a létező európai standardoknak kell megfelelnie. Nos, hogy ez az állítás mennyire nem valós, azt a következő táblázattal szeretném bizonyítani. Ennek adatai a jelenlegi EU-tagországok területi felosztását szemléltetik:

Országok	Ország lakossága, fő	NUTS I átlagos lakossága	NUTS II átlagos lakossága	NUTS III átlagos lakossága
Franciaország	56,736	6,304	2,182	0,567
Németország	80,272	5,017	2,007	0,148
Svédország	8,568	8,568	1,071	0,357
EU 15	364,632	4,798	1,770	0,325
Románia (-R8)	20,283	20,283	2,886	(0,483) ¹
Románia	22,489	22,489	2,811	(0,517)

2. táblázat. Az EU 15 és Románia lakosságai a különböző NUTS szintek szerint.

A táblázat sok érdekes információt árul el a jelenlegi helyzetről. Az első és talán legfontosabb az, hogy Svédország az a legnagyobb állam az EU 15-ön belül, ahol az ország önmagában képezi a NUTS I szintet, a többi esetben ez a szint a nemzetállamnál kisebb területre vonatkozik. Ha a NUTS II szinten vizsgáljuk az átlagos lakosságszámot az EU, illetve Románia esetében, kiderül, hogy Romániában 2-3 NUTS II régió összevonásából egy EU-s NUTS I szintet lehetne létrehozni. Hasonló eredményekre jutunk, ha az EU-s NUTS II és a romániai NUTS III régiókat hasonlítjuk össze: azt figyelhetjük meg, hogy kb. 4-4 román NUTS III régió alkotna egy EU-s NUTS II régiót. Ami pedig az EU-s és a romániai NUTS III szintet illeti, az állapítható meg, hogy az EU-s NUTS III szint alacsonyabb lakosságszámot képvisel, mint a hazai megyék (NUTS III).

Mindezek alapján két fontos tény emelhető ki. Az egyik az, hogy a romániai régiók – legalábbis a lakosságszám szempontjából – messze eltérnek az EU-s átlagtól, a másik, talán még lényegesebb szempont, hogy nem létezik ún. „európai standard” a fejlesztési régiók kialakítása terén, hiszen a különböző országok között jelentős eltérések mutatkoznak.

A SZOCIÁLIS PROBLÉMÁK TÉRBELI STRUKTURÁLÓDÁSA

A mérésbe bevont változók és azok térbeli elrendeződése: Amint a bevezetésből kiderült, a romániai gazdasági fejlesztési régiók nagyobbak, mint az EU 15 hasonló szintű NUTS régiói. További lényeges tény, hogy Románia jelenlegi legkisebb adminisztratív egységei a megyék – így ezek képezik a jelen vizsgálat alapegységeit, jöllehet az EU 15-ös NUTS III szint kisebb régiókat jelent. Evidens, hogy minél lejjebb haladunk, annál könnyebben lehet felfedezni a régiók közti különbségeket és a hasonlóságokat, így a kistérségek vizsgálata relevánsabb eredményekhez vezetne. Mivel azonban a román adminisztrációban a megye a legkisebb önálló entitás, ez az a legalacsonyabb szint, amelyről standardizált adatokkal rendelkezem. Ezért választottam elemzésem alanyaiként a romániai megyéket. Ugyanakkor kimaradt az elemzésből Bukarest, illetve az azt körülvevő Ilfov megye is, mivel mindkettő speciális helyzettel rendelkezik: az előbbi fővárosi rangja, az utóbbi pedig agrár szektor (régió) volta és a fővárossal való erős szimbiózis miatt.

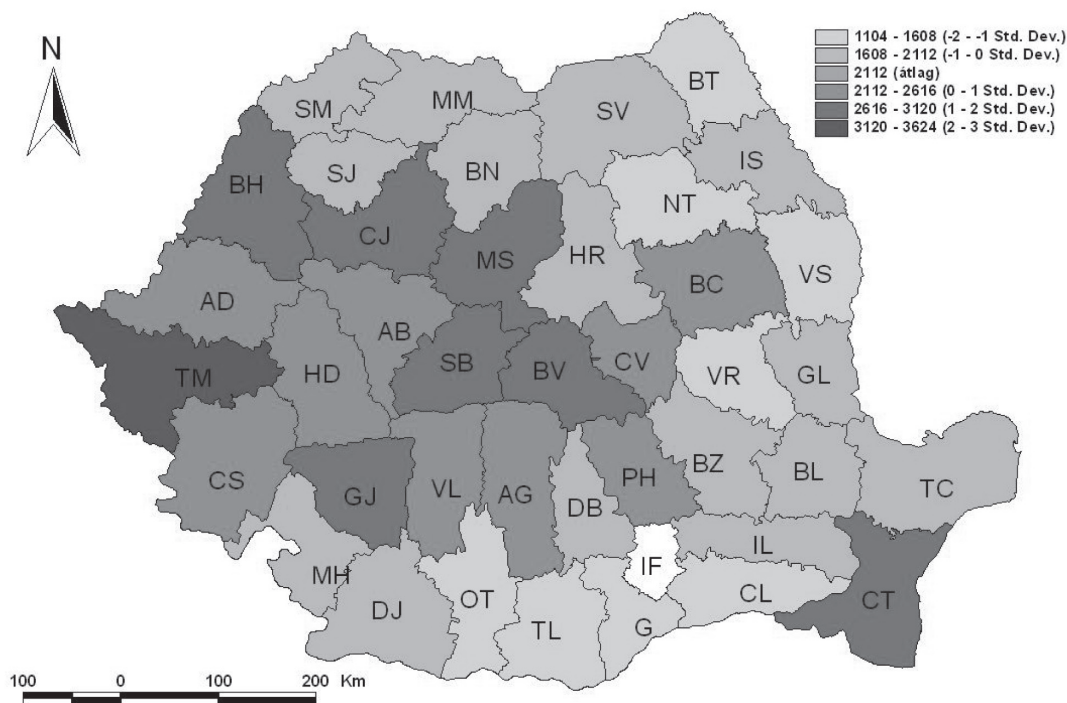
Elemzésem első részében azt mutatom be, hogy az egyes mutatók miért kerültek be a vizsgálatba, illetve hogy ezek alapján hogyan néz ki hazánk térképe. A második részben javaslatokat próbálok meg kidolgozni a megyék minél homogénebb csoportosítására.

Adataim több forrásból és különböző évekből származnak (2006. áprilisi megyei statisztikák, 2004-es statisztikai évkönyv, 2002-es népszámlálási adatok, 2001 NHDR), mégsem okoznak jelentős torzítást, mivel az általam vizsgált mutatók időben nagyon lassan változnak, illetve az adatsorok minden esetben az összes megyére vonatkoznak, az egyes megyékről azonos időpontban felvett adatok pedig lehetővé teszik az összehasonlítást. A különböző mutatók térbeli elhelyezkedését térképeken ábrázolom, az egységes adatértelmezés érdekében a kategóriákat minden esetben a szórási távolságok képezik.

Gazdasági mutatók: Habár tanulmányom deklarált célja a szociális problémák vizsgálata, illetve ezek térbeli elrendeződésének nyomkövetése, mivel gazdasági fejlesztési régiókat vizsgálok, a gazdasági mutatókat elengedhetetlenül be kell vonnom az elemzésbe. A következőkben azokat a gazdasági mutatókat sorolom fel és vizsgálom, amelyek segítenek az adott megye gazdasági fejlettségének megítélésében. Ez utóbbi azért fontos, mert számos szociális probléma gazdasá-

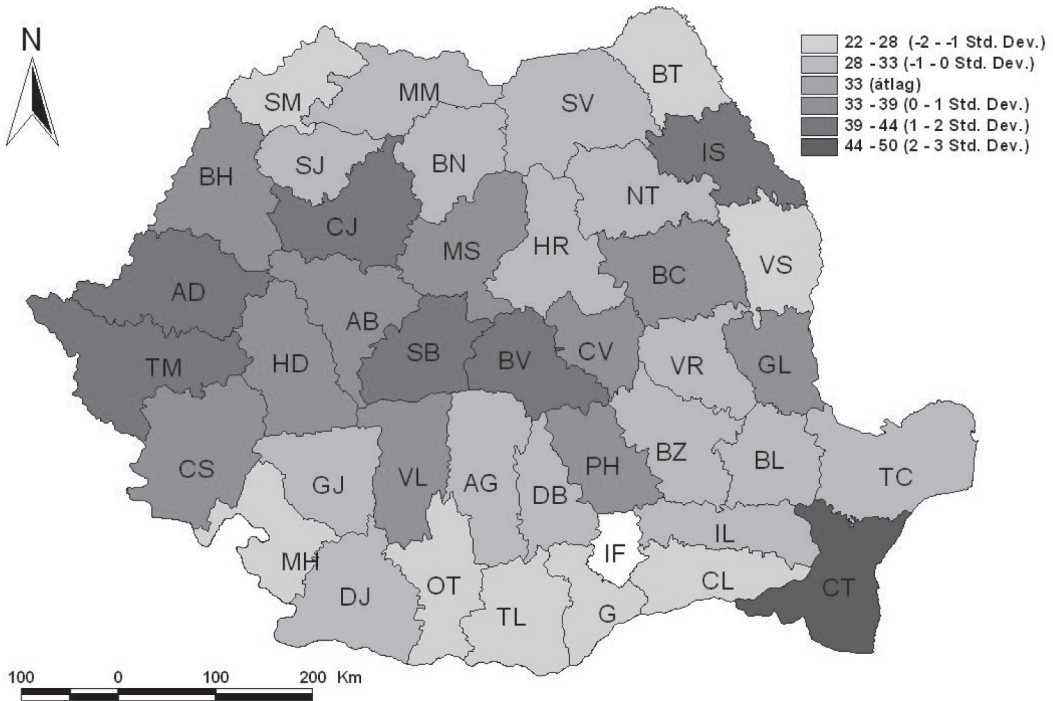
gi okokra vezethető vissza. Elkerülendő a gazdasági dimenzió túlhangsúlyozását, csak azokat a dimenziókat emelem be, amelyeket a szakemberek a gazdasági fejlettségének legjelentősebb mutatóinak szoktak tekinteni.

Napjainkban talán az *egy főre eső GDP* a gazdasági fejlettség legáltalánosabban elfogadott mutatója. Az alábbi térkép a 2003-as helyzetet mutatja.

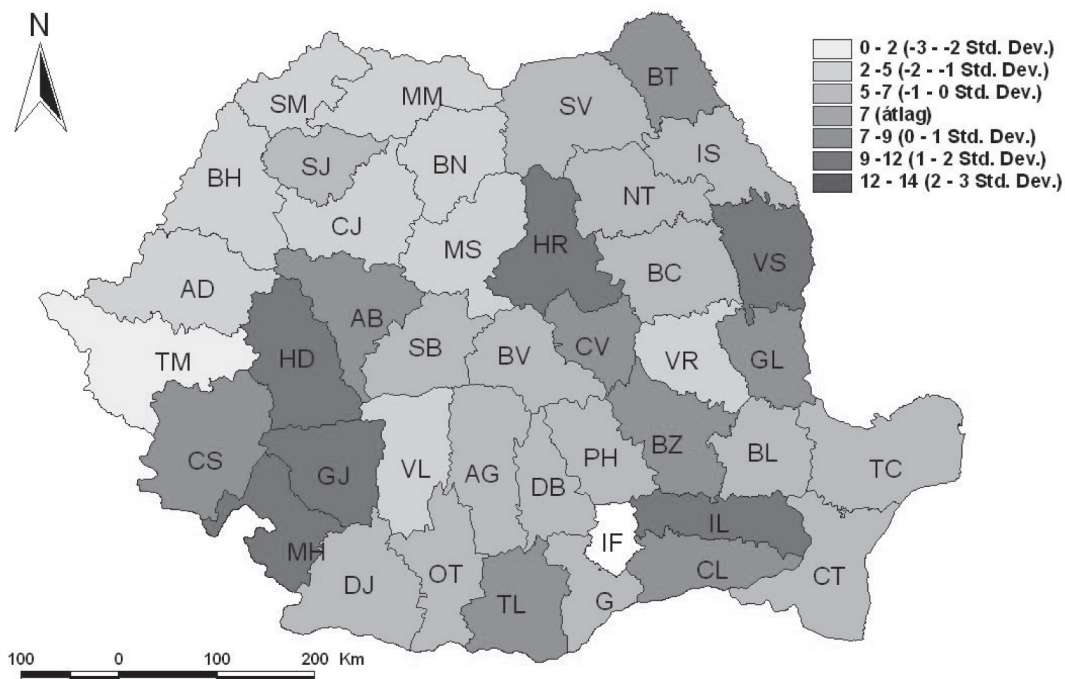
1. térkép. Az egy főre eső GDP 2003-ban, euróban kifejezve (Forrás: www.mie.ro).

A következő lényeges gazdasági fejlettségi mutatónk a *foglalkoztatottaknak a gazdaság három szektorában való megoszlása*. Megjegyzendő, hogy míg az iparosodott társadalmakban az alkalmazottak legnagyobb hányada az ipari szektorban dolgozott, a mai szolgáltatói társadalmakban a terciér szektor az, ahol a legnagyobb a foglalkoztatottak részaránya. Ennek megfelelően állítják az elemzők, hogy a foglalkoztatott népességnek minél nagyobb hányada dolgozik a terciér szektorban, annál fejlettebb az adott terület gazdaságilag – és implicite társadalmilag is –, illetve fordítva: minél többen dolgoznak a szekundér, illetve primér szektorban, annál fejletlenebb az adott társadalom és gazdasága. Hogy Románia megyéiben hogyan oszlik meg a foglalkoztatottak aránya, azt a következő térkép mutatja, ahol a terciér szektorban alkalmazottak arányát ismertetem.

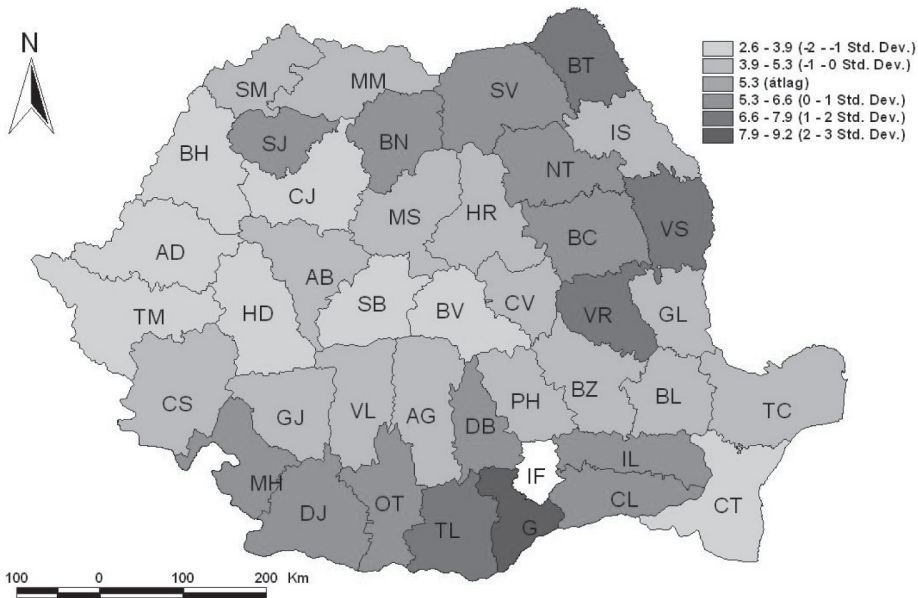
2. térkép. A terciér szektorban dolgozók százalékos aránya 2003-ban (Forrás: www.mie.ro).

A gazdasággal kapcsolatos szociális problémák mutatói: Számos olyan probléma van, amelynek az okai a gazdasági életben keresendők. Ezek közül talán a legszembetűnőbbek a munkanélküliségi arányszámok, hiszen ezek egy egyértelműen súlyos szociális problémára világítanak rá, amely azonban a gazdaságban gyökerezik. A kérdéskört két szempont alapján járom körül. Az egyiket a hazánk megyéire jellemző *munkanélküliségi ráta* jelenti, amelyek térbeli eloszlását a következő térkép ábrázolja.

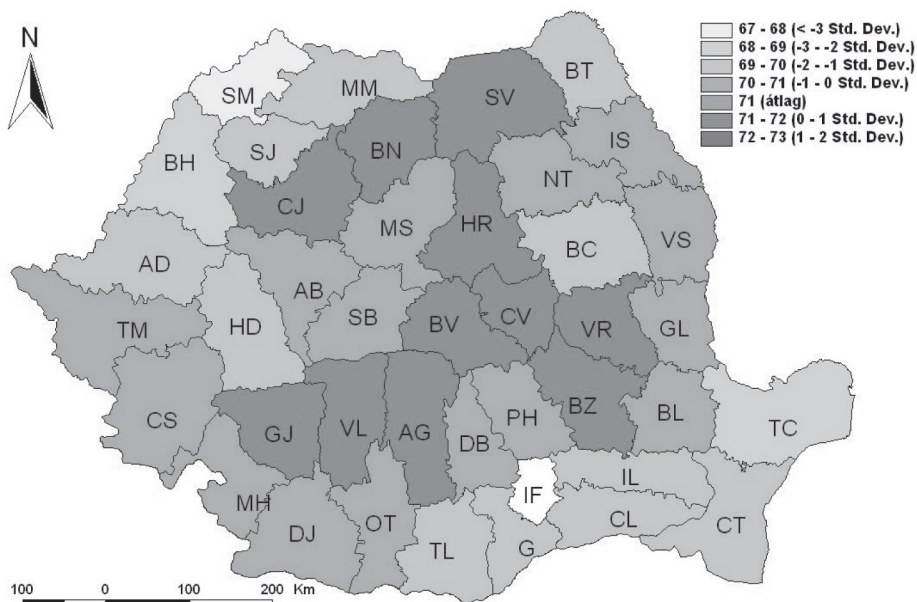
3. térkép. Munkanélküliségi ráta 2006 áprilisában (Forrás: INS, megyei statisztikai jelentések).

A témakörhöz tartozó másik fontos mutató a *foglalkoztatottak aránya* a lakosságon belül, azaz-hogy egy adott megyében hány aktív lakosra jut egy inaktív. Ez azért fontos, mert arra világít rá, hogy a foglalkoztatott népességnek mekkora adó- és egyéb nem formalizált terheket kell elviselnie annak érdekében, hogy el tudja tartani a gazdaságilag inaktív lakosságot. A román helyzetet a 4. térkép ábrázolja.

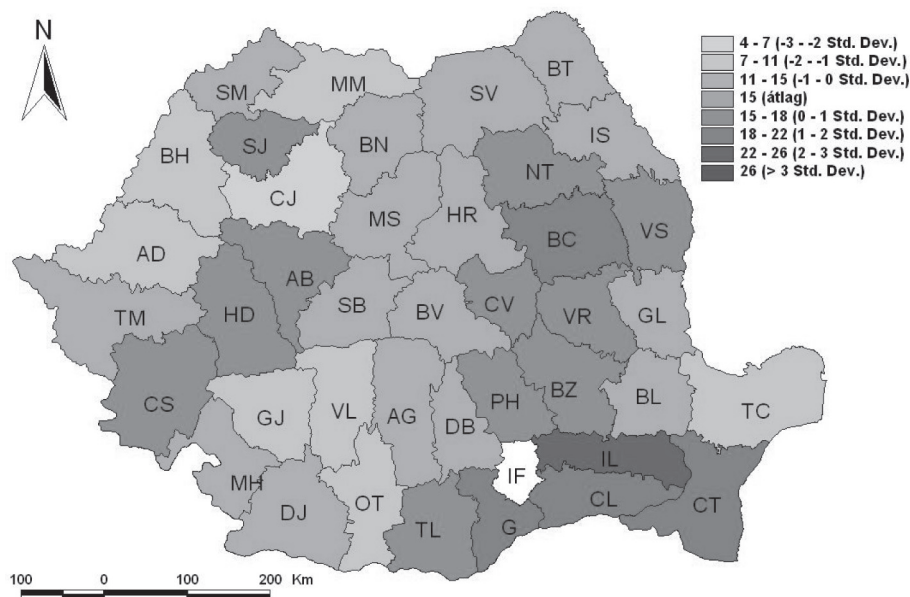
4. térkép. Hány gazdaságilag inaktív jut egy gazdaságilag aktív személyre?, 2006. április
(Forrás: INS, megyei statisztikai jelentések).

Az egészség és életmód mutatói: Hasonlóan a GDP-hez, illetve a különböző gazdasági szektorokban foglalkoztatott népesség arányához, a nemzetközi összehasonlító vizsgálatokban jelentős helyet foglal el a *születéskor várható átlagos élettartam* szerinti rangsorolás. Ez leginkább annak tudható be, hogy a mutató aggregált mutatóként is értelmezhető, amely egyszerre utal az adott terület népességének egészségügyi állapotára, egészségügyi ellátottságára, valamint az életmódra is enged következtetni. Hogy hazánk megyéiben mekkora a születéskor várható átlagos élettartam, azt a következő térképen mutatja:

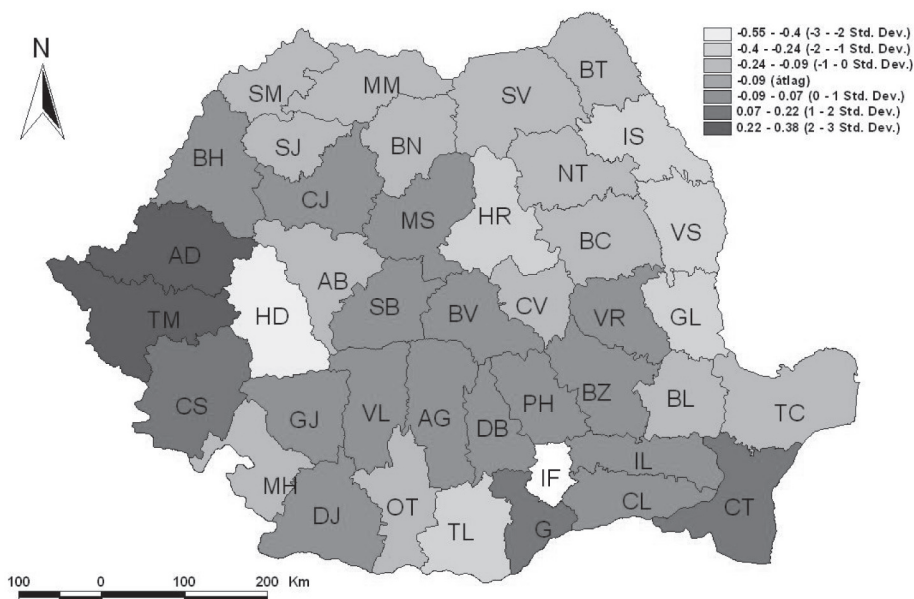
5. térkép. A születéskor várható átlagos élettartam mindkét nemre, településtípustól függetlenül a 2001–2003 összesített adatok alapján (Forrás: INS, demográfiai évkönyv, 2004).

Szintén a lakosság egészségi állapotára, illetve az egészségügyi ellátására vonatkozó aggregált mutató a *csecsemőhalandóság*, amelyre szintén gyakran hivatkoznak a különböző adminisztratív egységeket összehasonlításakor. A romániai megyékben ez a következőképpen alakul:

6. térkép. Csecsemőhalandóság (%) 2003-ban (Forrás: INS, demográfiai évkönyv, 2004).

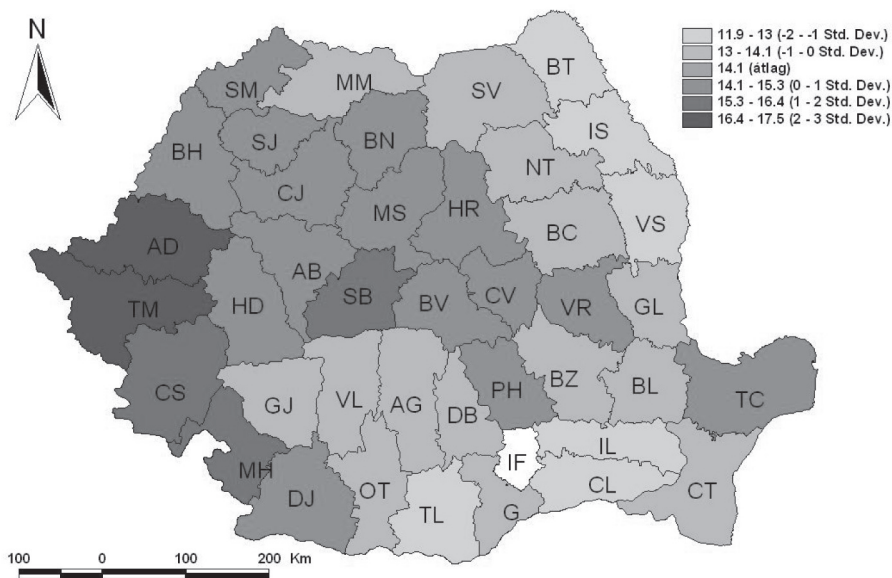
Migrációs egyenleg és nettó migrációs ráta: A migrációs egyenleg szintén sokat elárul egy adott terület gazdasági és szociális helyzetéről. Ez a mérőszám azért fontos, mert ez világít rá az egyik leghatékonyabb módon, hogy a vizsgált területen élő egyének miként ítélik meg saját helyzetüket, látnak-e lehetőséget az egzisztenciateremtésre, illetve hogy egyáltalán van-e olyan tényező, amely távozásra vagy maradásra készíti az ott élőket, esetleg más területről is odavonzz embereket. Ennek értelmében, ha egy megyében pozitív a migrációs egyenleg (az emigránsok és imigránsok különbsége), az azt jelenti, hogy az adott megyébe érkeznek más területekről, míg negatív migrációs egyenleg esetén a megyére sokkal inkább jellemző a kivándorlás (lásd 7. térkép).

7. térkép. Nettó migrációs ráta 2003-ban (Forrás: www.mie.ro, saját számítás).

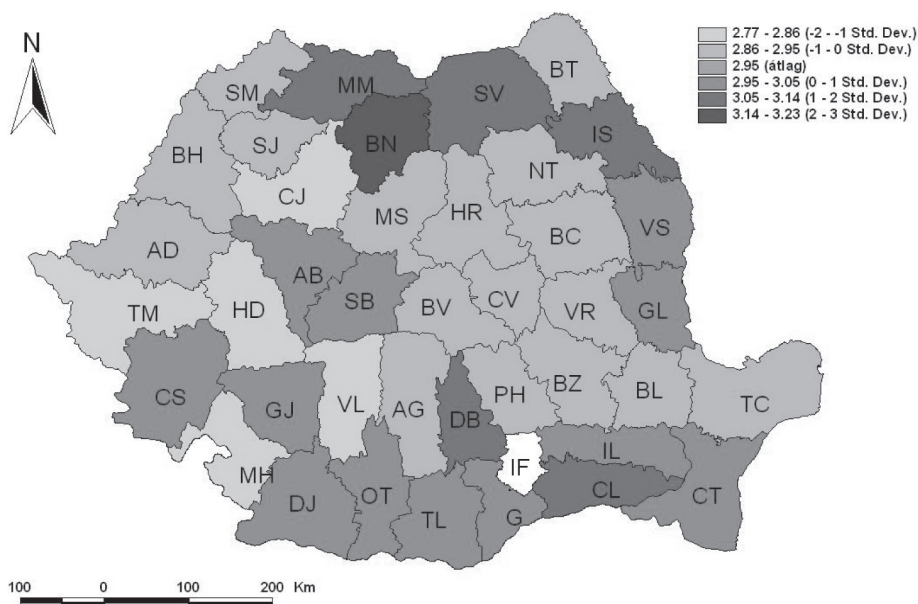
A lakáskörülmények mutatói: A következő két mutató az adott megyék lakáskörülményeire világít rá. Ez azért fontos, mert a lakáskörülmények egy akkumulációs folyamat eredményeként is értelmezhetők, és ennek értelmében az ebben megmutatózó különbségek mind a gazdagság, mind ellenkezőképpen a szegénység vagy nélkülözés hosszú távú eredményeként értelmezhetők.

A lakások egy lakosra jutó négyzetmétereinek száma azt tárja fel, hogy Románia különböző megyéiben átlagosan hány négyzetméteres lakótér jut egy-egy személyre. Az eredményeket a következő térkép mutatja:

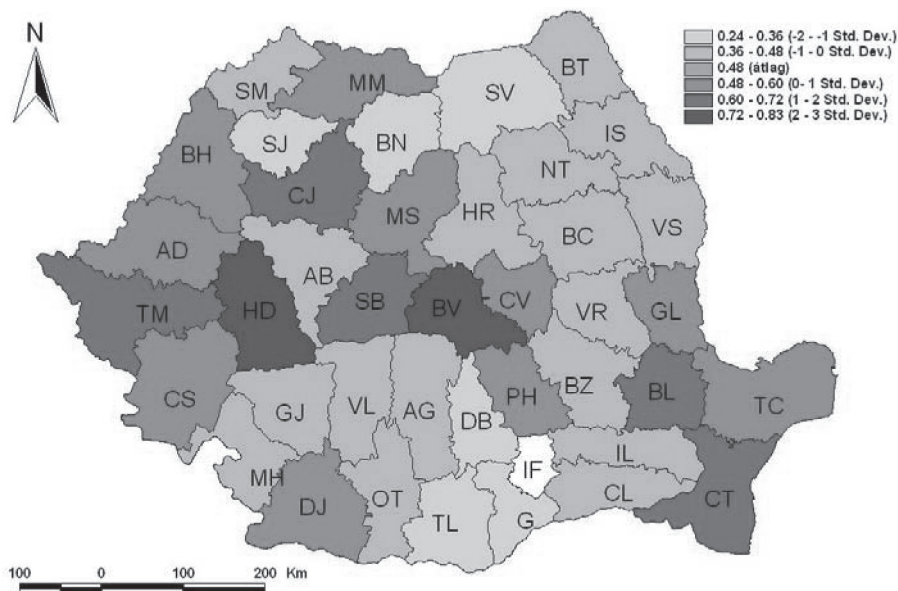
8. térkép. Egy lakosra jutó lakótér (m²) a 2002-es népszámlálás alapján (Forrás: INS).

A második, lakásviszonyokkal kapcsolatos mutató a háztartás mérete, ami azt mutatja meg, hogy egy adott megyében átlagosan hány személy lakik egy háztartásban (lásd 9. térkép).

9. térkép. Az egy háztartásban élők átlagos száma (Forrás: INS, népszámlálási adatok, 2002).

Az elemzésbe bevett utolsó mutató a városi lakosság aránya az egyes megyéken belül. Feltételezhető, hogy minél urbanizáltabb egy terület, annál fejlettebb gazdaságilag és társadalmilag is a városiasodás hatásai következtében (10. térkép).

10. térkép. A városi lakosság aránya (Forrás: INS, népszámlálási adatok, 2002).

A gazdasági fejlesztési régiók jellemzése

A megyék HFI értékei: Az eddig tárgyalt mutatók összegzése/összevonása számos módon lehetséges. Jómagam a HFI (Humán Fejlettségi Index) értékét számoltam ki, mint a nemzetközi összehasonlító statisztikák által kedvelt standardizált mérőszámot, amely magába foglalja mind a gazdasági, mind a humán/szociális dimenziót. Ezen index értékei alapján vizsgálom hipotézisem igazságértékét abból kiindulva, hogy az index értékeinek térbeli ábrázolása rávilágíthat az egyes gazdasági fejlesztési régiókat alkotó megyék hasonlóságára, illetve a régiókon belül tapasztalható területi egyenlőtlenségekre.

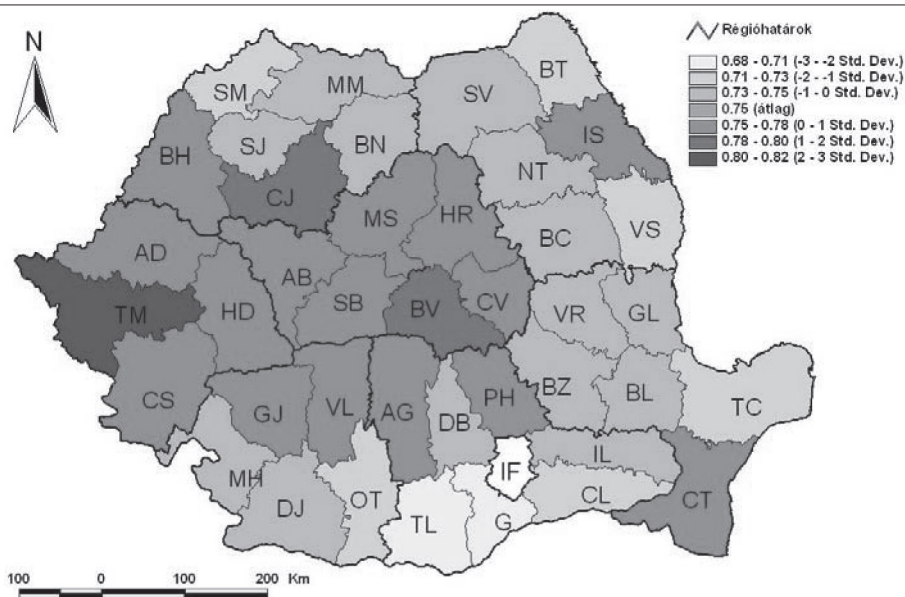
Románia megyéinek Humán Fejlettségi Indexeit foglalja össze a következő táblázat fejlesztési régiók szerint csoportosítva (a részletes adatokat az 1. Melléklet tartalmazza).

Gazdasági Fejlesztési Régió	Megye	HFI-érték	Rangsor a HFI szerint
1. ÉSZAK-KELET	Bacău	0,748	23
	Botoșani	0,717	37
	Iași	0,765	11
	Neamț	0,738	30
	Suceava	0,752	20
	Vaslui	0,721	36
2. DÉL-KELET	Brăila	0,749	22
	Buzău	0,746	25
	Constanța	0,772	7
	Galați	0,747	24
	Tulcea	0,730	34
	Vrancea	0,739	29

	Argeş	0,777	5
	Călăraşi	0,715	38
	Dâmboviţa	0,745	27
3. DÉL	Giurgiu	0,697	40
	Ialomiţa	0,737	31
	Prahova	0,762	14
	Teleorman	0,713	39
	Dolj	0,754	19
	Gorj	0,777	6
4. DÉL-NYUGAT	Mehedinţi	0,746	26
	Olt	0,727	35
	Vâlcea	0,765	13
	Arad	0,767	10
5. NYUGAT	Caraş-Severin	0,759	16
	Hunedoara	0,759	17
	Timiş	0,805	1
	Bihor	0,768	9
	Bistriţa-Năsăud	0,750	21
6. Észak-Nyugat	Cluj	0,801	2
	Maramureş	0,736	32
	Satu Mare	0,734	33
	Sălaj	0,740	28
	Alba	0,769	8
	Braşov	0,795	3
7. KÖZPONT	Covasna	0,761	15
	Harghita	0,756	18
	Mureş	0,765	12
	Sibiu	0,780	4
Románia		0,752	

3. táblázat. A megyék régió szerinti csoportosítása és HFI-értékeik.

Amint az a táblázatból is kitűnik, mind az egyes régiók között, mind az adott régiókon belül jelentős egyenlőtlenségek tapasztalhatók. Mindezt a térképes megjelenítés is alátámasztja, illetve jobban megfigyelhetővé teszi. Ennek során – a minél pontosabb helyzetmegismerés érdekében – a szokásos szórásnyi távolságokat vettem figyelembe.

11. térkép. HFI-értékek az egyes romániai megyékben.

Ez utóbbi térképen az is megfigyelhető, hogy a romániai NUTS II szinten, milyen nagymértékű területi diszparitások figyelhetők meg az egyes régiók között. Egy további jelenségre kell még felhívnom a figyelmet: Kolozs és Temes megyét leszámítva egy valamelyest koncentrált kört vehetünk észre nyugati, illetve északi irányba eltolódva. Szintén érdemes egy pillantást vetni az egyes gazdasági fejlesztési régiókon belüli (in)homogenitásra is. Míg a központi, a nyugati vagy a délkeleti régiókban csak két különböző kategóriájú megyét találunk, addig az északkeleti és az északiban régióban három, a délnyugaton négy, a déliben öt különböző kategóriájú megyét „vontak össze”.

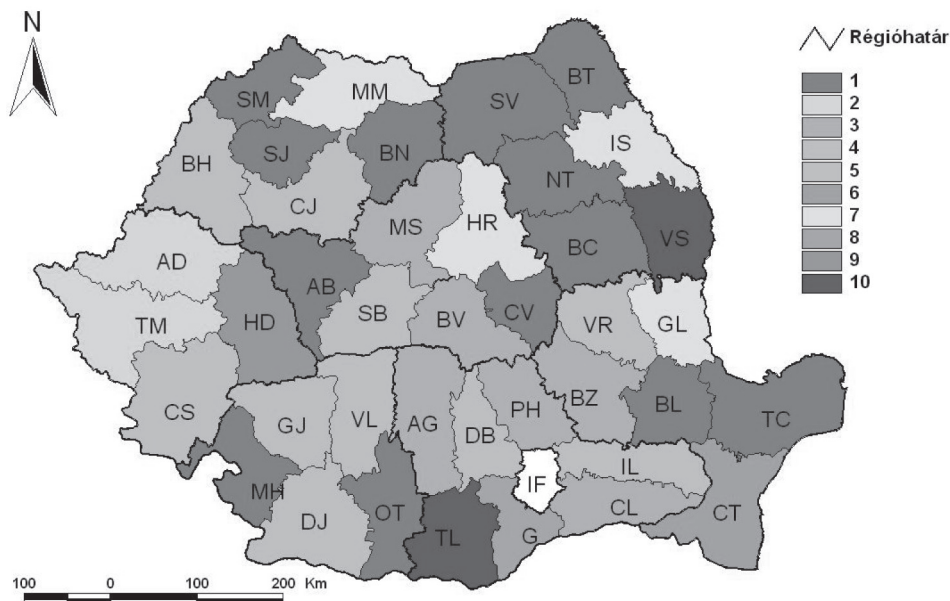
A fejlesztési régiók vizsgálata a szociális problémák tükrében: Ahhoz, hogy hipotézisemet tesztelni tudjam, a klaszteranalízis módszeréhez folyamodtam, mint ahhoz a statisztikai módszerhez, amely segít csoportosítani a román megyéket a különböző mutatók összegzése alapján. A klaszteranalízis egyik módszertani előfeltétele, hogy az alkalmazott mutatók ne korreláljanak egymással, mert ez torzítja a végeredményt. Ezt kiküszöbölendő azt vizsgáltam, hogy az általam fent bemutatott mutatók mennyire korrelálnak egymással, és ebbe az elemzésbe bevettem a fent kiszámított HFI-t is.¹ Ez a lépés egyben az HFI relevanciatesztjének is bizonyult – amint az látható, a HFI a nettó migrációs rátát és a munkanélküliségi rátát kivéve mindegyik mutatóval szignifikánsan korrelál. Ugyanakkor kiderült az is, hogy a nettó migrációs ráta és a munkanélküliségi ráta is szignifikánsan korrelál, ennek következtében a két mutató közül csak az egyik² került be a klaszteranalízisbe.

A klaszterek közötti távolság meghatározására a legtávolabbi szomszéd módszerét választottam, a távolságok mérésére pedig a Manhattan-módszert (city-block) alkalmaztam, amely a

1. A korrelációs táblát a 2. mellékletben ismertetem.

2. Jelen esetben a nettó migrációs ráta mint véleményem szerint összetettebb és hosszabb időintervallumra releváns mutató.

különböző profilok közötti abszolút távolságot méri.³ A klaszteranalízis eredményeit, pontosabban a különböző megyék klasztertagságát elmentettem. A következő térképen az így képzett 10 klasztercsoportot jelenítem meg, amelyek kapcsolatba hozhatók azzal a korábbi megállapításommal, mely szerint ha az EU 15 és Románia különböző NUTS szintű régióit hasonlítjuk össze, akkor a lakosságszám szempontjából Romániában körülbelül négy NUTS I és legalább tíz NUTS II régiót lehetne kialakítani.

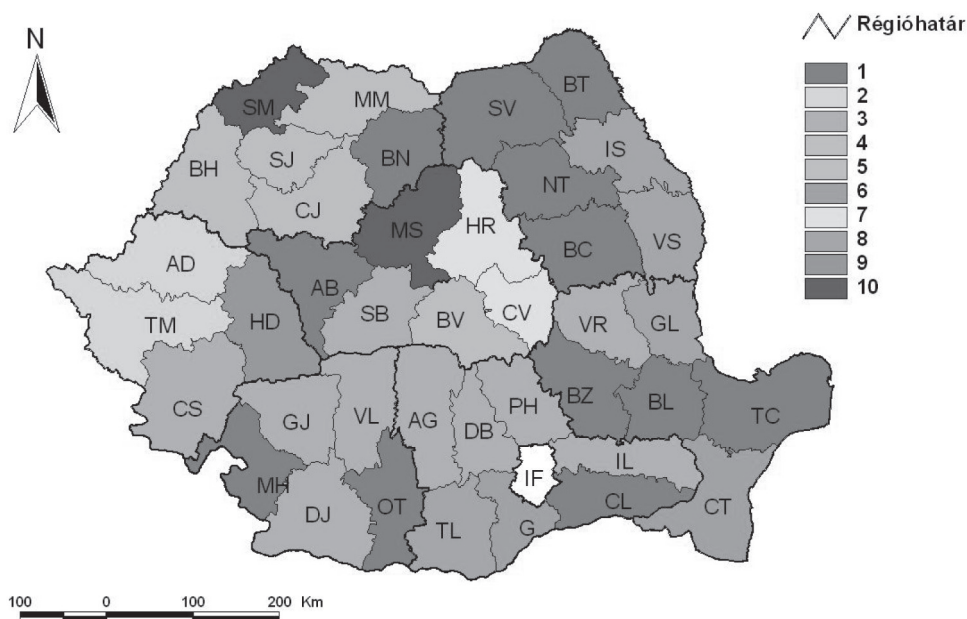

12. térkép. A megyék klasztertagsága a HFI és a nettó migrációs ráta szerint.

Ha egy újabb klaszterelemzésben a kulturális homogenitást is figyelembe vesszük – ami részben területi közelségre is utal –, akkor a megyék klasztertagsága⁴ a következőképpen alakul:

3. A dendogram a 3. mellékletben tekinthető meg.

4. A dendogramot lásd 3B. mellékletben.

13. térkép. A megyék klasztertagsága a HFI, a nettó migrációs ráta és a magyarok százalékos aránya szerint.

A fentebbi két térkép alapján nyilvánvalóvá vált, hogy a vizsgált szempontok alapján a gazdasági fejlesztési régiók nagyon kevésbé homogének. Ugyancsak a térképek segítségével megállapítható, hogy ezek a térségek akkor sem lennének heterogénebbek, ha Románia három nagyobb NUTS I régiót hozna létre a történelmi határokat követve. Következtetésképpen javaslom a következő négy NUTS I régió kialakítását: Moldva, Havasalföld, illetve a mai értelemben vett Erdély északi és déli része.

A NUTS II szintet vizsgálva szintén azt láthatjuk, hogy ki lehet alakítani olyan megyecsoportokat az általam felvázolt NUTS I régiókon belül, amelyek a jelenlegi felosztásnál homogénebbnek bizonyulnának. A klaszteranalízis eredményeit és a vizsgált mutatókat figyelve ezek a következők lehetnének:

Moldva (NUTS I):

1. csoport: Botoșani, Suceava, Neamț, Bacău
2. csoport: Iași, Vaslui, Galați, Vrancea

Havasalföld és Dobruzsza:

3. csoport: Tulcea, Brăila, Buzău, Constanța
4. csoport: Ialomița, Prahova, Dîmbovița
5. csoport: Argeș, Vâlcea, Gorj
6. csoport: Călărași, Giurgiu, Teleorman
7. csoport: Olt, Dolj, Mehedinți

Erdély déli része:

8. csoport: Arad és Temes
9. csoport: Brassó és Szeben
10. csoport: Fehér, Hunyad és Krassó-Szörény

Erdély északi része:

11. csoport: Bihar, Szatmár, Szilágy, Kolozs, Maros

12. csoport: Máramaros és Beszterce-Naszód

13. csoport: Hargita és Kovászna

Bukarest, valamint Ilfov megye

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS AJÁNLÁSOK

Amint az már a bevezetésből kiderült, nem létezik univerzális EU-s „recept” a régiók kialakítására. Ennek értelmében azokat a területi, gazdasági és szociális problémákat kell figyelembe venni, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy a különböző NUTS szintű régiók az őket alkotó kisebb adminisztratív egységek homogenitásán alapuljanak, a minél hatékonyabb felzárkóztatás és fejlesztés szempontjából.

A szociális problémák területi eloszlását megfigyelve kiderült, hogy vizsgálati hipotézisem igaz, azaz a jelenlegi gazdasági fejlesztési régiókon belül jelentős egyenlőtlenségek léteznek, más-ként fogalmazva ezek számos szempontból nem homogének.

Eredményeim fényében tehát a következő ajánlásokat tudom tenni:

- Ajánlatos lenne Romániában több NUTS I szintű régiót kialakítani követve a történelmi geokulturális határokat, hiszen a szociális, gazdasági és területi szempontok mentén határozottan kirajzolódik a következő négy történelmi régió: a mai értelemben vett Észak- és Dél-Erdély, Moldva és Havasalföld.
- A NUTS II szinten 2-3 megyét magukba foglaló régiókat lenne érdemes kialakítani, mivel így sokkal hatékonyabban lehetne fellépni a szociális és gazdasági problémák kezelése érdekében tekintve, hogy ezek a régiók számos szempont szerint homogéneknek bizonyulhatnak.

FORRÁSOK

Institutul Național de Statistică [Nemzeti Statisztikai Intézet]

www.insse.ro/anuar_2004/zip_r2004/cap_20-teritorial

www.insse.ro/publicatii/buletin_judetean/buletin/nume_judet.doc

Ministerul Integrării Europene [Európai Integrációs Minisztérium]

www.mie.ro/index.php?p=171

United Nations Development Program – National Human Development Report, Romania

2001–2002: <http://www.undp.ro/publications/pdf/NHDR.pdf>

2003–2005: <http://www.undp.ro/publications/pdf/NHDR2005rom.pdf>

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Forman Balázs 2003: *Az Európai Unió strukturális és előcsatlakozási alapjai*, Budapest: Interpressz
- Husz Ildikó 2001: Az emberi fejlődés indexe. *Szociológiai Szemle*, 2001, 2, www.mtapti.hu/mszt/szemle.htm
- Mádi Ferenc 1996: *The economic background of ethnic conflicts in Eastern Europe*, Budapest: Teleki László Foundation Institute for Central European Studies
- Nemes Nagy József 1998: *A tér a társadalomkutatásban*, Budapest
- Nemes Nagy József 2005: *Regionális elemzési módszerek*, Budapest
- Sandu, Dumitru 1996: *Valori și tipuri sociale în România* [Értékek és társadalmi típusok Romániában], București: Staff
- Sandu, Dumitru 1999: *Spațiul social al tranziției* [Az átmenet társadalmi tere], Iași: Polirom
- Sandu, Dumitru 2003: *Sociabilitatea în spațiul dezvoltării* [Szociabilitás a fejlődés terében], Iași: Polirom
- Smahó Melinda é. n.: *A humán fejlettség regionális dimenziói*, www.sze.hu/etk/_konferencia/publikacio/Net/eloadas_smaho_melinda.doc
- Veres Valér–Veres Hajnalka 2001: *A társadalmi-gazdasági fejlettség mérésének problémái Erdélyben*, h. n.

MELLÉKLETEK

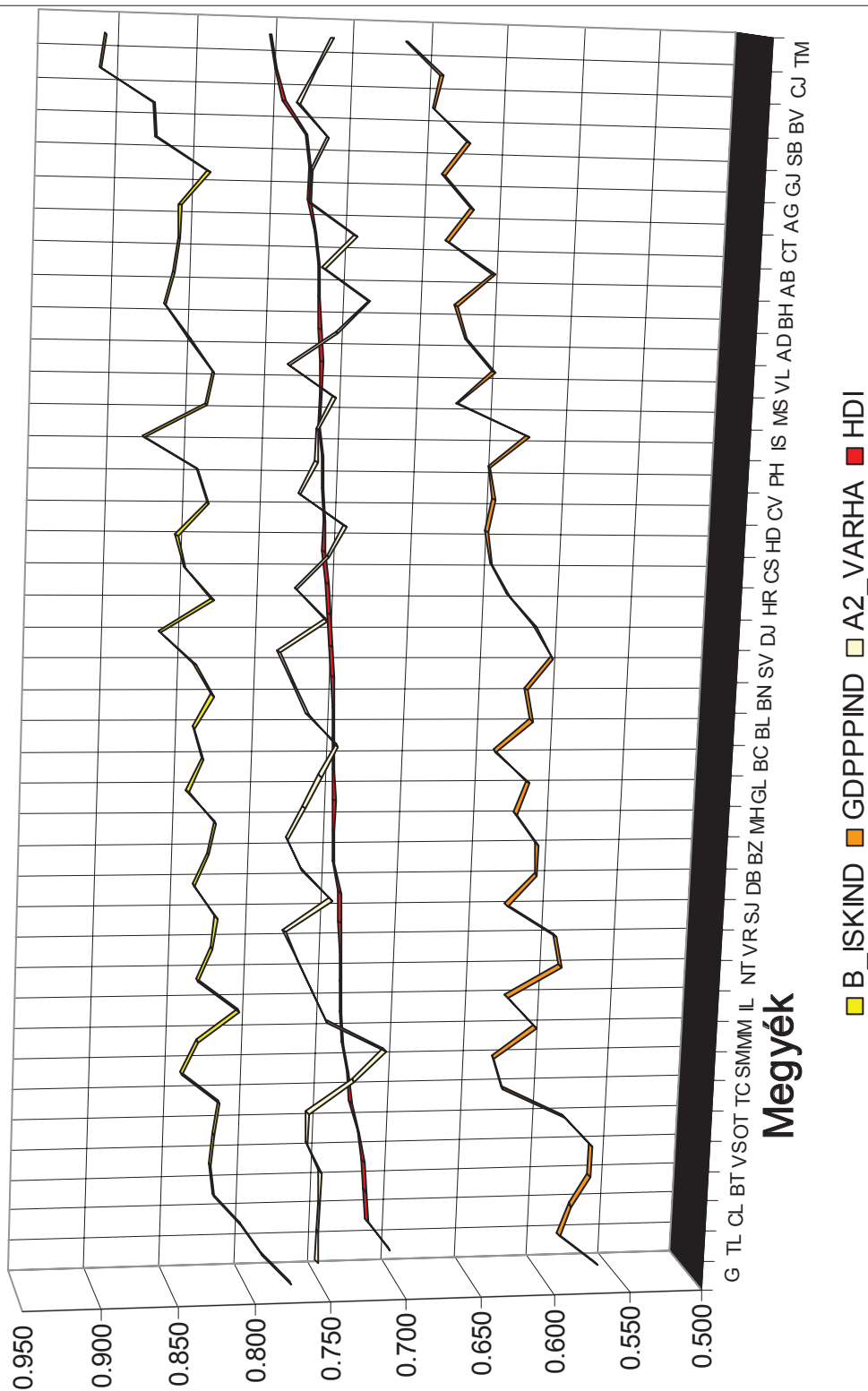
1. A HFI és részindexeinek értéke megyei bontásban, illetve a megyék HDI szerinti rangsorban elfoglalt helye

<i>Rang- sorban elfoglalt hely</i>	<i>Megye</i>	<i>Születéskor várható átlá- gos élettartam indexe</i>	<i>Felnőtt né- pesség írni és olvasni tudók arányának az indexe</i>	<i>Bruttó beiskolázási arányszám indexe</i>	<i>GDP vásár- lóparitások értékének indexe</i>	<i>HDI</i>
8	Alba	0.77	0.980	0.66	0.665	0.769
10	Arad	0.76	0.975	0.63	0.681	0.767
5	Argeş	0.78	0.977	0.65	0.681	0.777
23	Bacău	0.75	0.970	0.59	0.650	0.748
9	Bihor	0.74	0.973	0.69	0.688	0.768
21	Bistriţa-Năsăud	0.78	0.974	0.57	0.631	0.750
37	Botoşani	0.75	0.953	0.58	0.573	0.717
22	Brăila	0.77	0.977	0.60	0.627	0.749
3	Braşov	0.79	0.992	0.68	0.708	0.795
25	Buzău	0.78	0.961	0.59	0.619	0.746
38	Călăraşi	0.75	0.932	0.57	0.585	0.715
16	Caraş-Severin	0.76	0.975	0.63	0.658	0.759
2	Cluj	0.78	0.983	0.80	0.704	0.801
7	Constanţa	0.75	0.978	0.65	0.696	0.772
15	Covasna	0.78	0.985	0.57	0.658	0.761
27	Dâmboviţa	0.77	0.956	0.63	0.619	0.745
19	Dolj	0.76	0.956	0.71	0.627	0.754
24	Galaţi	0.76	0.972	0.61	0.627	0.747
40	Giurgiu	0.75	0.899	0.53	0.565	0.697
6	Gorj	0.78	0.966	0.62	0.700	0.777
18	Harghita	0.78	0.987	0.55	0.646	0.756
17	Hunedoara	0.75	0.978	0.64	0.662	0.759
31	Ialomiţa	0.76	0.947	0.55	0.635	0.737
11	Iaşi	0.77	0.972	0.72	0.638	0.765
32	Maramureş	0.75	0.959	0.61	0.615	0.736
26	Mehedinţi	0.77	0.954	0.60	0.635	0.746
12	Mureş	0.76	0.979	0.59	0.685	0.765
30	Neamţ	0.77	0.977	0.58	0.600	0.738
35	Olt	0.76	0.949	0.59	0.592	0.727
14	Prahova	0.77	0.979	0.60	0.662	0.762
28	Sălaj	0.75	0.968	0.56	0.638	0.740
33	Satu Mare	0.71	0.975	0.60	0.642	0.734
4	Sibiu	0.77	0.988	0.68	0.685	0.780
20	Suceava	0.79	0.980	0.59	0.615	0.752
39	Teleorman	0.75	0.911	0.56	0.592	0.713

Telegdy Balázs: A szociális problémák térbeli strukturálódása...

<i>1</i>	Timiș	0.77	0.983	0.79	0.727	<i>0.805</i>
<i>34</i>	Tulcea	0.73	0.960	0.56	0.635	<i>0.730</i>
<i>13</i>	Vâlcea	0.79	0.963	0.61	0.662	<i>0.765</i>
<i>36</i>	Vaslui	0.76	0.960	0.57	0.573	<i>0.721</i>
<i>29</i>	Vrancea	0.78	0.966	0.57	0.604	<i>0.739</i>

A HDI és komponensei

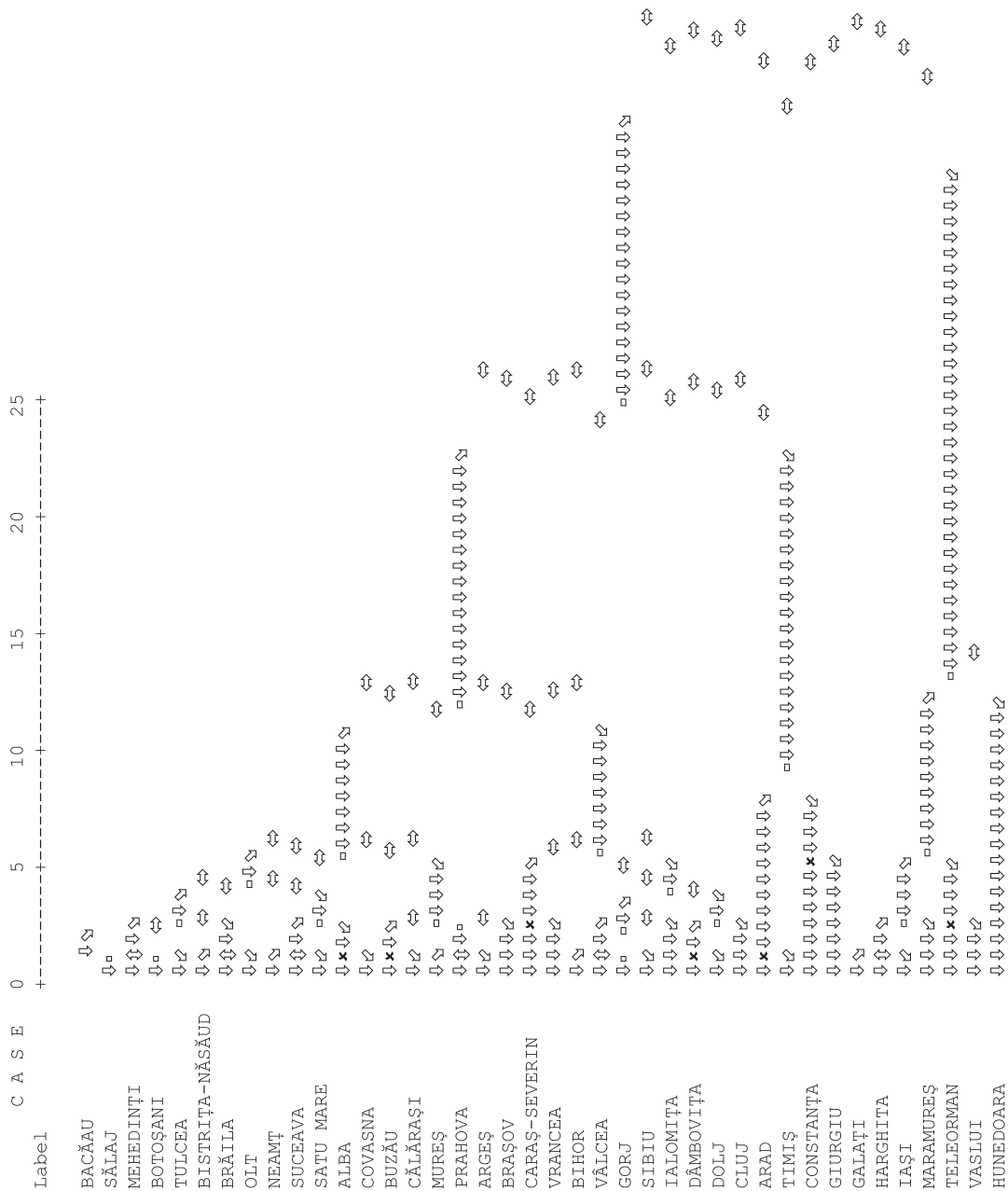
Correlations

	VARARAN	NIMLAKOS	LAKHAZT	ANALFARA	GDP_EURO	PRIMARASZEKAR	TERCARA	BRUTTO	MNELKAR	NEWSEG	AKT_INAK	CSECSHAI	VARHATO	NETTOMIC	HDI
VARARAN [*] Pearson Correlati	1.000	.355*	-.424*	-.470*	.659*	-.763*	.642*	.735*	.220	-.076	-.180	-.730*	-.171	.017	.636*
Sig. (2-tailed)		.025	.006	.002	.000	.000	.000	.000	.173	.641	.267	.000	.291	.917	.874
NIMLAKOS [*] Pearson Correlati		1.000	-.442*	-.354*	.572*	-.476*	.487*	.361*	.069	-.380*	-.416*	-.549*	-.308	.011	.430*
Sig. (2-tailed)			.025	.004	.025	.002	.001	.022	.674	.016	.008	.000	.053	.945	.006
LAKHAZT [*] Pearson Correlati			1.000	.283	-.411*	.343*	-.387*	-.218	-.043	.066	.104	.388*	.185	-.052	-.369*
Sig. (2-tailed)				.006	.008	.030	.014	.176	.790	.686	.522	.013	.254	.752	.666
ANALFARA [*] Pearson Correlati				1.000	-.559*	.708*	-.684*	-.581*	-.007	.244	.374*	.639*	.369*	.019	.023
Sig. (2-tailed)					.000	.000	.000	.000	.965	.129	.017	.000	.019	.203	.726
GDP_EUR(Pearson Correlati					1.000	-.855*	.745*	.796*	.447*	-.307	-.421*	-.893*	-.299	.203	.402*
Sig. (2-tailed)						.000	.000	.000	.004	.064	.007	.000	.061	.210	.010
PRIMARA [*] Pearson Correlati						1.000	-.911*	-.884*	-.369*	.232	.457*	.927*	.299	-.239	-.162
Sig. (2-tailed)							.000	.000	.019	.149	.003	.000	.061	.138	.317
SZEKARA [*] Pearson Correlati							1.000	.613*	.306	-.138	-.544*	-.349*	.213	.021	.743*
Sig. (2-tailed)								.000	.055	.397	.000	.000	.027	.188	.896
TERCARA [*] Pearson Correlati								1.000	.360*	-.289	-.259	-.816*	-.177	.216	.288
Sig. (2-tailed)									.023	.070	.107	.000	.274	.180	.072
BRUTTO [*] Pearson Correlati									1.000	-.003	-.199	-.293	-.164	.066	.232
Sig. (2-tailed)										.986	.219	.067	.313	.686	.150
MNELKAR [*] Pearson Correlati										1.000	.012	.319*	.433*	.083	-.536*
Sig. (2-tailed)											.940	.045	.005	.609	.000
NEWSEG [*] Pearson Correlati											1.000	.459*	.077	-.161	-.082
Sig. (2-tailed)												.003	.638	.322	.616
AKT_INAK [*] Pearson Correlati												1.000	.385*	-.130	-.189
Sig. (2-tailed)													.014	.426	.242
CSECSHAI [*] Pearson Correlati													1.000	-.133	-.087
Sig. (2-tailed)														.414	.592
VARHATO [*] Pearson Correlati														1.000	.061
Sig. (2-tailed)															.455*
NETTOMIC [*] Pearson Correlati															1.000
Sig. (2-tailed)															
HDI [*] Pearson Correlati															
Sig. (2-tailed)															

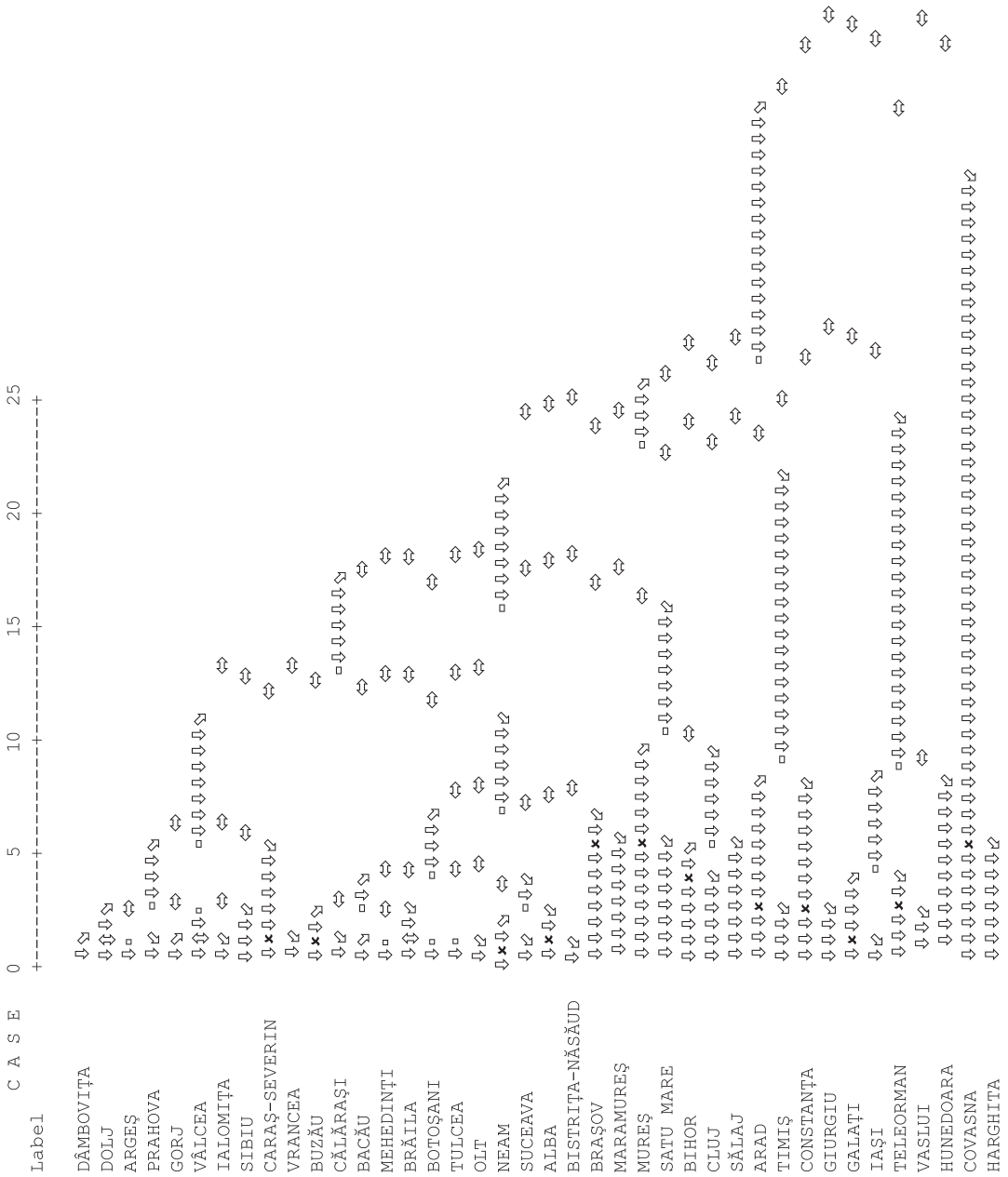
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

2. A vizsgált mutatók közötti korrelációk értékei.

3. Klaszterek a vizsgált mutatók alapján. A.

3. Klaszterek a vizsgált mutatók alapján. B.